

BOBULE KOLEM NÁS [5]

Období zrání plodů přináší potěšení z krásy a rozmanitosti, ale také starost, pokud krásnou bobuli omylem či ze zvědavosti požije dítě. První starostí lékaře, který rozhoduje o nutnosti a urgentnosti zásahu, je určení rostliny. Z praxe známe, že rodina nebo doprovod nám obvykle poskytuje jen kusé informace a neví často nejen název rostliny, ale ani ji nepřinesou k identifikaci s sebou. Pokud se tyto informace zkombinují s laickými botanickými znalostmi lékaře, může dojít k značným problémům. Velmi nám v těchto případech pomáhá, můžeme-li ukázat rodičům alespoň obrázek či fotografii plodu, listu nebo celé rostliny.

Na toulkách přírodou, v zahradách a v parcích jsem pořídil několik fotografií, které bych Vám nyní chtěl postupně nabídnout s jediným účelem – usnadnit rozpoznání rostliny a rychlé stanovení její jedovatosti. Po domluvě s redakcí časopisu *Pediatric pro praxi* je fotoseriál připraven tak, aby bylo možné jednotlivé díly skládat do složky, kterou můžete v ordinacích a na pohotovosti nabídnout k nahlédnutí rodičům k snadnější identifikaci inkriminované rostliny. Rostliny nejsou řazeny systematicky. Kritéria jedovatosti jsou záměrně uvedena obecně. Další informace lze nalézt v literatuře nebo zjistit v toxikologickém informačním centru.

V zahradách a parcích jsou stále častěji vysazovány nám neznámé okrasné rostliny a jejich kultivary, s jejichž určením mohou být značné problémy. Máte-li v okolí rostlinu s bobulemi, kterou byste rádi identifikovali, zašlete prosím kvalitní fotografie – nejlépe celou rostlinu a detail listu a plodu, na mou adresu. Všechny došlé obrázky bychom rádi na konci seriálu uveřejnili. Seznam použité literatury a zdroje budou uvedeny v posledním díle.

Antonín Gabera

Lilek potměchuť | *Solanum dulcamara*

Popis rostliny

Polokeř. Popínavé nebo polehavé lodyhy až 2 metry dlouhé, na bázi dřevnaté. Listy jsou střídavé, vejčité kopinaté, nahoře zašpičatělé. Květy jsou na stopkách uspořádány do postranních vrcholů. Jsou pětičetné, fialové barvy, prašníky žluté. Kvete v červnu až září. Plody jsou vejčité bobule, zpočátku zelené, ve zralosti mají sytě červenou barvu. Dozrávají od srpna do října. Roste hojně v lesích, houštinách, na březích, rumišťích i pasekách.

Jedovatost rostliny

Celá rostlina je jedovatá. Jedovatější jsou bobule v zeleném stavu. Obsahuje alkaloidy, tzv. solaniny (soladulcidin, tomatidenol a solasodin, solamargin) a saponiny. Obsah alkaloidů klesá v následujícím pořadí: zelené bobule – listy – lodyhy – zralé bobule.

Áron plamatý | *Arum maculatum*

Popis rostliny

Bylina, vysoká 15–30 cm. Má hlízovitý oddenek. Listy jsou dlouze řapíkaté, čepele střelovitěho tvaru, skvrnitě. Stvol nese na vrcholu květenství (palice), obalené kornoutovitým toulcem, vně bělavým, žlutavězeleným nebo načervenalým. Kvete od dubna do června. Plodem jsou červené bobule nasládlé chuti. Ty dozrávají od července do září. Roste ve vlhkých stinných lesích, je pěstován v okrasných zahradách.

Jedovatost rostliny

Jedovatá je celá rostlina, zejména plody. Obsahuje alkaloidy, glykosidy, saponiny, šťavelany a další látky.

Pámelník bílý | *Symphoricarpos albus***Jedovatost rostliny**

Bobule. Obsahují alkaloidy, saponiny a další látky neznámé povahy.

Popis rostliny

Keř, až 2 metry vysoký. Listy jsou tmavozelené na lici, šedozelené na rubu, krátce řapíkaté, eliptické, celokrajné, na vrcholu zašpičatělé. Květy jsou malé, bílé až načervenalé, v koncových hroznech. Kvete od června do září. Plody jsou bobule, 6–13 mm velké, bílé až narůžovělé. Dozrávají od září do prosince, na keřích bobule zůstávají až do silných mrazů. Běžně je vysazován do parků a živých plotů, často zplaňuje.

Temnoplodec černoplodý, „černý jeřáb“ | *Aronia melanocarpa***Jedovatost rostliny**

Bobule lze konzumovat čerstvé i zpracované. Mají vysokou nutriční hodnotu, obsahují zejména vitaminy C, B, E a rutin.

Popis rostliny

Keř, až 1,5 metru vysoký, pokud je roubován na jeřáb (*Sorbus aucuparia*), pak jako nízký strom. Šedohnědá kůra. Listy jsou leskle zelené, čepel je kopinatá až eliptická, celistvá, drobně pilovitě vroubkovaná, dlouhá 2–6 cm, lysá. Na podzim se listy zbarvují do hnědočervena. Květy bílé v chocholících. Kvete v dubnu a květnu. Plody jsou černé malvice, průměr 0,6–0,8 cm, jsou sestaveny do plodenství podobné jeřábu. Záhy opadají. Temnoplodec je vysazován jako perspektivní ovocná dřevina, pochází ze severní Ameriky.

Jeřáb ptačí | *Sorbus aucuparia***Popis rostliny**

Strom, až 20 metrů vysoký, opadavý. Kůra šedá, hladká. Listy lichozpeřené, střídavé s 9–11 podlouhle oválnými ostře zubatými lístky. Na rubu tmavě zelené, na lici světle zelené. Květy jsou žlutobílé, v bohatých latách. Kveté v červnu a červenci. Plody jsou malvice, v době zralosti červené, velikost 6–8 mm v průměru. Plody dozrávají od srpna do října. Roste v lesích, je vysazován do parků a kolem cest.

Existují četné odchylky jeřábu. U nás je oblíbená varianta „Moravica“ nebo „Edulis“, což je přírodní mutace nalezená v 19. století na severní Moravě. Tyto varianty se liší od jeřábu ptačího vzpřímenějším růstem a listy, které jsou zubaté jen v horní třetině.

Jedovatost rostliny

Jedovaté jsou čerstvé plody. Obsahují organické kyseliny (zejména kyselinu parasorbinovou), hořčiny, pektiny, vitamin C a další látky.

Jedovaté látky se ničí tepelnou úpravou.

Varianty „Moravica“ nebo „Edulis“ mají sladké plody, obsahují mnohem méně kyseliny parasorbinové a jsou vhodné i pro přímou konzumaci.

Jeřáb prostřední | *Sorbus intermedia***Popis rostliny**

Strom, opadavý, dorůstá až 12 metrů. Kůra je hladká, šedá nebo tmavošedě purpurová. Mladé letorosty jsou nápadně plstnatě chlupaté, k podzimu jsou lysé. Listy jsou střídavé, široce vejčité, na vrcholu tupé nebo jen málo zašpičatělé, v přední polovině nezřetelně laločnaté. Květy jsou v plochých latách, krémově bílé. Kveté v květnu. Plody jsou malvice, v době zralosti přechází zelená barva na nachovou barvu.

Tento druh vznikl křížením *S. aucuparia* a *S. aria*. Proto lze vyznávat znaky obou rodičovských druhů. Pro svou rezistenci k výfukovým plynům je stále častěji vysazován do parků, do ulic měst a kolem cest.

Jedovatost rostliny

Viz jeřáb ptačí.

Břečťan popínavý | *Hedera helix*

Jedovatost rostliny

Listy a plody. Obsahují triterpenické saponiny (hederin, hederakosid, hederagenin aj.), třísloviny a jiné ubikvitární látky.

Popis rostliny

Keř. Vytvrálý, plazivý nebo popínavý, liánovitě větve až 20 m dlouhé s přísavnými kořínky. Listy jsou jednoduché, trvale zelené, kožovité, lesklé, střídavé. Mladé listy jsou chlupaté, starší lysé. Na nekvetoucích větvích jsou listy 3–5laločné, na kvetoucích větvích vejčité a široce kopinaté, celokrajné, dlouze zašpičatělé. Žlutozelené květy jsou uspořádány v polokulovitých okolících. Kvete od srpna do prosince, po 8. roce života. Plodem je modročerná bobule, dozrávající na jaře příštího roku. Volně roste v listnatých a smíšených lesích, na skalách, sutích, je pěstován v zahradách a parcích. Pěstuje se v celé řadě kultivarů.

Loubinec (přísavník) pětistý, „psí víno“ | *Parthenocissus quinquefolia*

Jedovatost rostliny

Listy a plody. Obsahují triterpenické saponiny (hederin, hederakosid, hederagenin aj.), třísloviny a jiné ubikvitární látky.

Popis rostliny

Keř, zdřevnatělá popínavá rostlina, úponky lián jsou 5–8ramenné, s přísavkami. Výhony jsou až 15 m dlouhé. Jarní výhonky jsou světle červené, později tmavě zelené. Listy jsou většinou 5četné, jednotlivé lístky jsou oválně elipčité, okraje zoubkované. Lící strana matně tmavě zelená, rub bělavě zelený. Na podzim mají tmavě červenou barvu. Květy jsou velmi malé, nazelenalé, ve vrcholičnatých latách postavených proti listům. Kvete v červenci a v srpnu. Plody jsou modročerné bobule, velikost kolem 5–7 mm v průměru, se 2–3 srdčitými semeny. V ČR se pěstuje jako dekorativní rostlina na zahradách a v parcích, pne se po zdivu. Ojedinelé zplaňuje.

Určení stupně jedovatosti

rostliny velmi silně jedovaté

rostliny silně jedovaté

rostliny jedovaté

rostliny málo jedovaté nebo nejedlé

rostliny jedlé

Připravil:

MUDr. Antonín Gabera

Dětská klinika IPVZ, Masarykova nemocnice

Ústí nad Labem

e-mail: antonin.gabera@mnl.cz